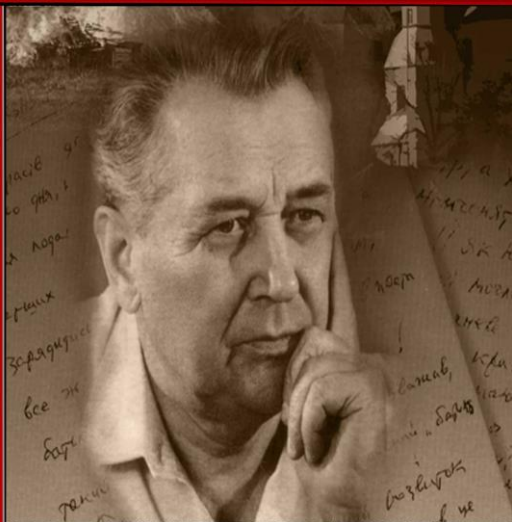

De Courcy

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

**СПОГАД
ПРО ОКЕАН**

«Спогад про океан» Олеся Гончара — соціально-психологічна повість, в якій письменник розкриває тему руйнації у різних її проявах, протиставляючи їй духовність.

Світову славу письменнику принесли романи «Собор», «Прапорonosці», «Тронка», «Берег любові», «Людина і зброя», повісті «Бригантина», «Далекі вогнища», новели «Модри Камень», «За мить щастя». Олесь Гончар — видатний український письменник, автор соціально-психологічних та філософських романів, повістей та новел.

Олесь Гончар

Спогад про океан

Стоїмо з другом на верхній палубі. Перед нами навсібіч — відкритість океану. Хмуре небо, вітер, що дме тут, здається, постійно, і ледь помітна в холодній далечі смужка атлантичного обрію.

Береги Європи остаточно зникли з очей. Ще до Парижа неясно було, принаймні мені з моїм білоруським другом, у який спосіб випаде нам добуватись до Західної півкулі, до місця свого відрядження, де на чергову сесію з'їдуться посланці зі всіх континентів, і лише в останній момент стає відомо, що котромусь із наших відповідальних колег, ледве чи не самому керівникові делегації, літак протипоказаний, тим-то несподівано для себе опиняємось на палубі цієї розкішної «Куїн Елізабет». Буваліші з учасників нашої поїздки, ті, кому вже доводилось звершувати далекі подорожі, в один голос запевняють, що нам неймовірно пофортунило: у світовім океані всього двоє, мовляв, існує суден такого класу — «Куїн Елізабет» та «Куїн Мері», розміри їх величезні, це, власне, сучасні «Титаніки», витвори нової технічної ери, до того ж обладнані вони якимись новітніми стабілізаторами, завдяки чому навіть під час урагану, під час найсильнішого шторму ніхто з

пасажирів не зазнаватиме нападів морської хвороби. Хай там як шаленіє океан, а ваша палуба не здригнеться, сталевий гігант, рухаючись серед неосяжних вод, йтиме заданим темпом, і всі ви почуватиметесь на кораблі, мов у фешенебельному готелі.

То чого ж іще пасажирові треба? Пливемо, радуємося життю, поступово знайомимось між собою. Прізвища наші, поряд із сотнями інших, уже надруковані на крейдяному папері корабельного бюлетеня, стоять вони в цьому своєрідному реєстрі не за рангами, а за алфавітом, — цим, видно, засвідчується, що всі ми перед лицем океану рівні. Список прізвищ публікується теж для зручності пасажирів, щоб знайомства відбувались між ними вільніше, і така завбачливість, певне, доречна, надто ж коли зважити, що живемо в епоху, де контакти даються людям нелегко, а відчуженість між однопланетянами стає ледве чи не знаменням часу. Наче театральну програмку, читаємо ми гарно віддрукований корабельний бюлетень, де вказано вашу професію та країну, до якої належите, істотним вважається тільки це, решта ж відомостей нікого не обходить, з анкетами до вас тут не лізуть, нікому нема діла, ким ви на світі були, ким стали, які маєте уподобання і з якою метою спорядилися в путь.

— Однак не думайте, що ви опинились поза

часом та простором, нагадує нам, новачкам у делегації, старший перекладач Вячеслав, якого колеги за його всюдисущість та вперто випнуту щелепу жартома називають «Літаючим ящером». — За нами й тут буде око та око...

Отак мимохідь зауважить і зникне кудись, а ви, шановні мандрівники, самі дотямкуйте, що воно і як.

За всіма ознаками, подорож наша повинна бути приємною, з першого дня пасажир тут оточений піклуванням, ранг пасажиря такого судна дає кожному з нас неабиякі переваги. До ваших послуг буде весь оцей фантастичний сервіс, всі оці бари, плавальні басейни, тенісні корти, ресторани, де перед вами на білосніжних столах з'являтимуться всілякі смакоти, зелень, напої, найдобріші страви та спеції що знайомитимуть вас із кулінарним мистецтвом різних народів, а не бачені досі екзотичні фрукти тропічних країн знову нагадають вам, яка багата й прекрасна наша планета.

Для нас із моїм другом — білоруським поетом — поки що все це вдивовижу, не так просто одразу при звичаїтись до цієї зовсім нової для нас реальності: цілий плавучий різномовний Вавілон з безліччю людських доль, затаєних у собі, неприступних, розмірено рухається серед відкритих океанських вод. Миля за милею долаючи

Атлантику, переміщується в просторі цей окремішній, лиш спільною палубою поріднений світ людських пристрастей, де все загадка і непередбаченість, де, може, найчистіша любов сусидить з підступністю та інтригами, де чиєсь почуття, може, спрагло й довірливо шукає взаємності. Вечорами сотні ледь знайомих між собою людей вихряться в танцях, виставляють під світло плафонів свої вбрання, сяючі діаманти, оголені жіночі плечі, багатообіцяючі посмішки, і лише пізньої ночі дансинг спустіє, пари, що танцювали до знесилля, понесуть у каюти свою жагливу інтимність, розпалений шал почуттів.

На цьому океанському лайнері повно спокус, і, щоб ми під час плавби в чомусь не схибили, не розмагнітились в чужорідному середовищі, керівник делегації, людина суворої моралі й твердих принципів, час від часу крижаним голосом велить залучати нас до праці, і тоді ми збираємось в каюті котрогось із найбільш досвідчених наших колег. На столі для годиться буде розкладено ще з дому відомі нам папери, лежатимуть вони, звичайно, без руху, бо вся увага наша зосередиться на інформації, джерелом якої будуть нескінченні, здебільшого дипломатські, анекдоти. Це в нас називається: працювати над документами..

Керівник делегації, ясна річ, догадується, куди в такі години спрямована сила наших інтелектів,

знає, що службові папери особливих змін в цій накуреній каюті не зазнають, але йому, як нам здається, найперше потрібен саме наш послух, таке ось ревне сидіння, наша, бодай навіть удавана, діяльність. Краще хай теревенять та яси точать, в дотехах змагаються, аніж по судну між чужинцями никають, де якраз і можуть зав'язуватись сумнівні знайомства. Бо ж помічено, що декотрі з новачків і до барів виявляють інтерес, і біля басейну стирчать, витріщаючись на довгоногих, зовсім не сором'язливих іноземних красунь. Аскетична суворість керівника делегації не викликає з нашого боку нарікань, адже, зрештою, він відповідає за нас, дбає про те, щоб ми, його підлеглі, не стали об'єктом якихось ворожих підступів, щоб серед усіх тутешніх спокус повсякчас пам'ятали, хто ми є і куди нас послано.

Особливо шеф наш пильнує поведінку мою й білорусову, адже ми люди без дипломатського вишколу і в складі делегації опинилися вперше. Нарікати на вимогливість нашого керівника було б ні до чого, зрештою ж він хоч і крутий вдачею, одначе вміє іноді виявити й великодушність майже батьківську. Ось, скажімо, після тривалого обіду в ресторані за спільним, ніби родинним, столом шеф, зірко й з розумінням оглянувши товариство, надто ж цих двох дипломатів «тимчасових», змирливо запитає:

— Ну-с, колеги, що солдатіві належиться після обіду? — І сам же й відповідь: — Так, так, ви вгадали: оголошується вільний час...

Це означає, що він буде відпочивати, а інші можуть розпоряджатися собою, хто як захоче. Для мене з моїм сьабром це години найжаданіші. Минатимуть вони для нас здебільшого на верхній палубі, на тій корабельній вершині, де очам щораз мовби заново відкривається його величність океан. Простір, безмежжя, і цей розмірено пульсуючий, ніби вічний рух вод, і ледь помітний рух корабля.

По курсу в нас небо, нависле, кудлате. Води і води, їх сива далеч, що зникає за обрієм, десь там єднаючи себе з небом.

— Чому людині ніколи не набридає дивитись на океан? — схилившись на поруччя, запитує мій друг. — Дивно якесь почуття виникає перед цим безмежжям пульсуючої матерії... Щось чуємо тут незвичне, але що?

— Ти хочеш сказати: поклик вічності?

— Не жартуй, братку... Можливо, і це. Можливо, цей поклик тут чутніший, ніж у міській квартирі... Дивно: така велич перед тобою, і все ж вона не пригнічує... А тебе чим океан вражає найбільше?

— Він суворий. Якось первісно суворий.

— Але ж без ворожості?

— Здається — без.

В певний час на верхню палубу чорношкірі слуги вивозять у м'якому нікельованому візку спаралізованого мільонера, банькатога товстуну з великою лисою головою, обрамленою рудим, ніби іржавим, волоссям. Багато хто з пасажирів уже знає, що це фізик, у своїх колах досить відомий, один із тих змілітаризованих інтелектів, котрі свого часу мали справу з ядерною енергією, готували Хіросіму та Нагасакі і кому відповідні відомства ще й зараз охоче дають перепустки на свої засекречені полігони. Кажуть, він геній. Громіздке тіло його, розплившись, заповнило весь візок, м'ясисті руки лежать на пледі безжиттево, знерухомлено. І на обличчі ніякого поруху, ні тіні усмішки чи якихось емоцій, одначе з-під рудих брів, з-під важко навислого лоба, крізь щілини змружених очей пробивається до світу гострий-прегострий погляд. Щось є в цьому погляді холодне, вичікувальне. Може, такі погляди будуть в інопланетян? І ніколи ні іскри радості в тих щілинках-амбразурах, ніякої людської відкличності — одна хмурість владного, загадково застиглого в очужілості розуму. Може, він здається собі надлюдиною? Може, після диявольських своїх полігонів, після того, як вдалося йому заглянути в грізні надра речовини, він і справді повірив у всемогутню силу своїх прихованих під лисим черепом півкуль, може, всерйоз думає, що їх зусиллям зміг би при бажанні

збурити й самий океан, зміг би зупинити чи змінити оце вічне пульсування хвиль?

Біля генія чергує його камердинер, чорношкірий міцний чоловік в сивіючих уже кучерях, він тримається з незалежним виглядом, поруч візка, також невідлучно, стоїть миловидна дівчина в білому фартушку, тендітне, безсловесне створіння, — може, сиділка чи хто? Наче ангел надмогильний, німотно чатує вона над цим ще не згаслим, потворно розгодованим тілом, не сміючи навіть краєм ока поглянути на довколишній світ. Стрепенеться дівчина лише тоді, коли з візка пан щось глухо промимрить і ледь помітним рухом голови звелить їй відступитися, щоб зручніше було йому спостерігати зграю несподівано налетілих чайок. Птахи, полюючи за чиїмись крихтами, зчиняють неприємний крик, підлітають близько до паралізованого, служницю навіть острах бере за цього незрушного підопічного, їй, певне, здається, що птахи мають намір виклювати йому очі з орбіт, — може, й справді в них є такий потаємний пташиний намір? Фізик, одначе, стежить за птицями поглядом аж ніяк не боязким, явно ожвавілим. Знати б, що вони зараз означають для нього, ці білі птахи? Чи розуміє він їхню мову? Чи любив він їх коли-небудь, бодай у дитинстві? Так чи інак, але видно, що до цих невтомних створінь, що все життя літають над всесвітніми водами, у

фізика жевріє почуття, схоже на симпатію, лише до них прокидається в цій людській руїні цікавість дослідника, цікавість майже щира, непідробна, якої він, здається, геть позбавлений щодо людей, цих, видно, досить насточортілих йому homo sapiens'ів. Схоже на те, що обрії життя для цього палубного хмурого генія невідворотно звужуються і що ці білокрилі, повні енергії птахи, вируючи в небі над ним, зараз стають тим останнім з усього живого, чим на межі небуття людина ще єднає себе з довколишнім світом.

Незрозуміло, звідки беруться ці птахи тут, у відкритім океані, проте час від часу вони з'являються над нашою палубою, коли ж чайки відлетять, фізик одразу схмуриться, лежить у своїм прокрустовім ложі з міною презирливо-скривленою, товсті губи невдоволено жують повітря, потім він ніби впаде в дрімоту чи й зовсім не дише, тільки філінки-амбразури, поблискуючи з-під рудизни брів, засвідчують: ще є в цій істоті життя, океанський кисень ще живить його мозкові клітини. Істота, власне, напівжива, жалюгідна в своїй безпорадності, одначе норов виказує, посторонніх не терпить, тим, хто прогулюється, до візка наблизатись не слід, камердинер за цим стежить, довкола його підопічного існує ніби заборонена зона.

І хто б міг подумати, що порушити цю зону

зважиться не якийсь там зухвалець, а наш тихий-тихесенький білорус. Якось, промерзнувши на вітрі, ми з ним змушені були перегрітись у барі, після чого знов вийшли шпацірувати на палубу і ось тут, загомонівшись, навіть і не помітили, що вступаємо на територію, де поблискує знайома колісниця з нахмуреним генієм. Камердинер, пихато настовбурчившись, щось кинув нам навстріч неприязне, вказав на уявну заборонену зону, і хоч, ясна річ, не варто було з ним заходити в конфлікт, одначе сябро мій раптом виявив несподівану впертість, і не встиг слуга отямитись, як він рішуче наблизився до самої колісниці і, нахилившись, став щось втлумачувати рудому генієві невідомо якою мовою. І що дивно — господар візка не обурился, навпаки, це зухвальство, видно, його тільки розважило, широке, схоже на миску обличчя його, хоч і не без зусилля, ворухнулось живою відкличністю. Охоплена жахом служниця затулила обличчя руками, камердинер стояв ошелешений, гнівним поглядом він намагався спопелити зухвальця, що посмів порушити спокій його пана, а зухвалець тим часом, ніби нічого й не сталося, вже залишив «зону» й, посміхаючись, закрокував поруч мене.

— Чого ти вломився в його володіння? — запитую непорозуміло. — Що ти йому сказав?

Білорус загадково прискалює око:

— Те, що треба, сказав... Хай знає.

— На якому ж наріччі ти до нього звертався?
Мабуть, на санскриті?

— Жарти жартами, а я таки просвітив його...
Може, не зовсім і тактовно вийшло, але не шкодую.

Мені ще дужче кортить знати, що ж він сказав
тому нещасному.

— Мушу, Петре, нагадати тобі, що на
інструктажі мовилося: один за одного ми тут
відповідаємо. А ти? Вступаєш в контакти,
шушукаєшся з мільйонером і тепер навіть перед
другом не хочеш зізнатись, які таємниці тому тузові
відкривав...

Тамуючи хитрий усміх, білорус озирається
остережливо, так ніби хоче переконатися, що нас
ніхто не підслуховує. На палубі майже безлюдно.

— Гаразд. Слухай, калі ласка... Тільки ж
начальству про це ані-ні... Якщо це вважати
таємницею, то пару теплих слів свого
однопланетянина він таки почув. Якщо ти такий
геній, кажу, якщо такий ти всесильний алхімік ХХ
віку, що міг випустити свого проклятого джина з
пляшки, то не будь же потворою... Не накликай на
себе довічне прокляття — зажени того джина назад
у пляшку! Оце і все, що я йому сказав.

— А він?

— По-моєму, сприйняв. При слові «джин» він
навіть ожвавів.

— Не той джин він мав на увазі,- чуємо раптом зауваження із-за наших плечей, і ми озираємось, вражені: перед нами стоїть Вячеслав-перекладач, сердито кусає губу. — Ну ви дограєтесь, дипломати новоспечені. Кому потрібна оця ваша витівка? Що ви хотіли від того Гаргантюа? Невже ви не розумієте, що він тут на особливим становищі, це ж пасажир номер один... Добре, якщо через нього нам не вчинять скандалу...

— А він що нам учинив? — спокійно заперечує білорус. — Скільки цей алхімік та йому подібні зла накоїли для всього людства? Тож хай хоч знає, що живущі про нього думають...

— Зрештою, він робив відкриття... Між іншим — геніальні...

— В ім'я чого? — скипів білорус. — Чи моє діло винайти, а за наслідки я не відповідаю? Оце воно, лицемірство віку! Називайте мене як хочете, але казав і кажу: є відкриття, які мене не радують, є генії, до яких я завжди буду почувати відразу!

— Слуги диявола? — насмішливо уточнює Вячеслав.

— А то й ні? На їхніх відкриттях лежить печать зла! Повипускали нечисту свою силу з-під усіх замків, а хто її буде приборкувати?

— Я не берусь, — каже перекладач з претензією на дотеп.

— Ти не берешся, і я ні, і він теж... Всі тепер

умивають руки. Декотрі вважають, що геній і злодійство таки сумісні й тут нічого не вдієш... Чого шукали ці куплені мізки, залізаючи в таємниці природи? Кортіло влади безмежної, світом хотілося керувати? Серед формул своїх, може, вони й генії, а душею — пігмеї...

Ніколи ще не бачив мого друга таким збудженим. Перетнувши палубу, зупиняємось біля поручнів.

— Кажуть, що капітали його величезні, — піддає нам інформації Вячеслав, спостерігаючи й звідси за фізиком, що йому слуги саме дають якесь питво. — У банках мільйони, а він тут вітамінною водичкою живиться... І все-таки, скажу я вам, геній — це звучить!

— Дивно, що цей Гаргантюа з своїми мільйонами викликає з твого боку явний пістет, — кажу до Вячеслава.

— На низькопоклонстві хочеш мене зловити? — насмішкувато випинає він щелепу. — Не вийде. Знаю цьому типові ціну. Для мене він теж носій зла. Розломив ядерний горішок і кому віддав? Вояччині, мілітаристам! А що інтелект віку — цього в нього не відбереш... І досягнень науки нібито спершу не хотів передавати генералам, навіть публічно заперечував...

— Гріш ціна їхнім запереченням, — хмуриться білорус, вислухавши «Літаючого

ящера». — Фальшивці, лицеміри! Спершу зроблю, продам, а потім покаюсь. І взагалі, хто їм дав моральне право розпоряджатися долею народів, затіваючи ці зловісні атомні ігрища? Заберуться на край світу і з якогось там атола стрясають всю планету — ось вам, люди, подаруночок! І це генії, добродійці людства? Чи вони, гадаєте, й справді не відають, що творять?

Відають, — кажу, щоб підтримати друга. — Відають, бестії. Здається, нам просто з епохою не пощастило. Не в тій народились... Хіба ж не іронія долі, що кермо науки дістається отаким, як цей, самовпевненим, до потворності розбухлим честолюбцем... щоб саме їм вдалося переступити фатальну межу пізнання.

— Що я чую! — вдавано дивується Вячеслав. — Мій найближчий земляк, однокашник по університету, колишній відмінник — і, будь ласка: він проти прогресу в науці.

— З чого ти взяв?

— Крім того, тебе й сама епоха не зовсім влаштовує?

— Епоху не вибирають.

А якби можна було вибирати? Ти, звичайно, захотів би жити в епоху Сервантеса або Петрарки?

Можливо. Здається, захотів би. Тільки ти ж начальству не кажи...

Так-так, двадцятий наш вік тебе не влаштовує,

твоя душа й зараз тягнеться кудись у віки відшумілі. Тільки врахуй, що й там вашому братові було не солодко. Історія літератури про що нам говорить? Дайте поневірявсь у вигнанні... Сервантеса, закутого в кайдани, корсари просто з палуби продали в рабство... Камоєнс помер у злиднях... Це ж факти. Мені як поліглотові про це відомо з першоджерел...

— Зате не йшлося тоді про можливість самозруйнування планети, — заперечує поліглотові Петро. — Люди тих часів не почували себе в постійній тривозі. А ми? Після того, як епоха наша добралась до ядра і навчилась міряти свої успіхи мегатоннами, ми стали, по суті, іншим людством!

— Ось у цьому ти, здається, маєш рацію, — згоджується Вячеслав. — Не всі в науці виявились на рівні Жоліо-Кюрі. Силою речовини, на жаль, заволоділи і такі ось троглодити, як цей, що його тепер катають у візку і годують з ложечки... Звичайно, він вважає себе суперменом, а ми всі для нього пішаки... Одначе де ж це він? — Перекладач обертається у той бік палуби, де щойно блищала нікелем фізикова колісниця. — Так рано відбув до свого люкса? Певне, ви неабияк його налякали!..

— Ти свідок, — звертається до мене сябро. — Я щось порушив?

— Свідчу: повівся з ним цілком коректно.

— Товаришу Петре, надалі раджу обходити

цього паралітика десятою дорогою, — застерігає Вячеслав. — Він мені навіть уночі приснився. Ніби лежить на палубі з оголеним черевом, розкльований птицями... Справді, троглодит загниваючого ладу... Зате дочка у нього — ви звернули увагу? — Перекладач одразу веселішає — Вона ж просто красуня! Нефертіті XX віку! Та ще з отим журавлем вінценосним, що так елегантно її супроводить.

— Його, кажуть, у міжнародну Червону книгу занесено, — зауважує Петро. — Коли та юна особа з ним прогулюється — в мене частішає пульс...

— Я конче мушу з нею познайомитись! — хвальковито вигукує поліглот. — Для мене ж мовного бар'єра не існує, не те що для вас, без'язиких...

— Між іншим, товаришу поліглот, вона до нас уже чемненько вітається, — з притиском каже білорус.

Перекладач не вірить:

— До вас? До таких?

— До таких, калі ласка...

— Фантастика! Дівчина з вищого світу і ви...

Ну чому б це вона мала до вас вітатися?

— Треба думати, ми їй сподобались, — прищулив око сябро. Вячеслав якийсь час перемовчує, зосереджено жує прикушену губу.

— Тут якесь непорозуміння. Може, Нефертіті з кимось вас переплутала? Може, прийняла вас,

крутоплечих, за корабельних кочегарів? А якщо й кивнула вам ненароком, то б'юсь об заклад: при наступній зустрічі вона й не гляне у ваш бік, навмисно проігнорує вас!

Одначе він помилився. Коли ми спускались трапом, назустріч нам з тенісною ракеткою в руці саме поспішала ця юна особа, мільйонерова донька. В короткій спортивній спідничці, каштанове волосся модно начесане на лоба, на ходу дівчина щось щебетала до свого супровідника, хлопця атлетичної будови. Помітивши цих «кочегарів», дівчина, вже як знайомим, привітно помахала в наш бік рукою, а наблизившись до вмиль зашарілого сябра, одним духом випалила йому в вічі цілу тираду чогось явно компліментарного. Поліглот наш, взявшись перекладати, ледь встигав за бурхливим потоком її слів.

— Цій юній леді до душі ваші сині очі, і вона вдячна вам за те, що ви подарували їй татусеві хвилю уваги, — не без єхидства звертався до Петра наш «Літаючий ящір». — Батечко оцінив вашу комунікабельність. На вашу адресу, колего, мовилося таке: той молодий слов'янин у широких штанях, він хоч і виголений сяк-так, але тямущості не позбавлений, з першого погляду зумів визначити, хто є хто. Може, він і пацифіст, одначе належно оцінив мій інтелект, такий нестерпний для наших західних пацифістів... «Я знаю, ви навіть

запрошували батечка на келишок джина? посварилась дівчина пальчиком. — Але лікар йому цього не дозволяє. Ми з вами будемо приятелювати, добре? Мене звать Ліззі». І вона, мило всміхаючись, рушила зі своїм кавалером далі, а ми з виглядом переможців дивилися на поліглота: ну то як? Проігноровано чи ні?

— Отак, земляче, — кажу до Вячеслава. — В сябра ось повчись, як встановлювати міжнародні контакти... Сподіваюсь, тепер тобі ясно, хто тут справжній дипломат.

— Не надто заздрю вам, колеги, — загадково мовив Вячеслав. — Спершу хміль, а потім настає й похмілля, чи не так?

На Петра-білоруса, здається, неможливо сердитись. Натурою покладистий, добродушний, до всіх незмінно приязний, він просто природою своєю був не з тих, хто міг би розтівати конфлікти чи накликати на себе чийсь гнів. І якщо він, схильний завжди запізнюватись, часом вийде до сніданку з перекошеною краваткою, недоголеною щокою, то й тоді суворий наш керівник не стане ганити порушника етикету. Навпаки, дасть ще й пораду з виглядом досить поблажливим:

— Оскільки, товаришу поет, ви дипломат тимчасовий і щоденно голитись для вас, видно, проблема, то чи не відпустити б вам вуса? Було б нас двоє вусатих... А що краватка з'їхала, так

з'їхала ж вона вліво, а не вправо...

— Даруйте, калі ласка, всього не встиг, — потираючи недоголену щоку й поправляючи краватку, відповідь Петро і зашаріється до вух.

— Це добре, коли людина ще здатна отак зашарітись, — каже наша дама — член делегації. — У вас, Петре, це вельми симпатично виходить... Одразу бачиш, що перед тобою душа емоційна й правдива.

Можливо, так воно і є. Вдома наш сябро недарма вважається одним із кращих ліриків, рідна література досить високо оцінює його здібності як поета і як дослідника фольклору. Знаючи собі ціну, Петро, одначе, цим не хизується, тримається скромно, і його щирість та природність у стосунках з товаришами імпонують багатьом. Само якось вийшло, що ми з ним заприятзнилися одразу, порозумілись з півслова. Нас і поселили в одній каюті, просторій, комфортабельній, де ми ночами тонемо в білосніжних пуховиках, маючи кожен під рукою свій персональний телефон і поруч з ним Біблію в шкіряній оправі. Зручніше нам і вдень триматись разом, бо навколишні дива, коли їх сприймати в чотири ока, постають ніби ще цікавішими.

— Видно, міцно ви потоваришували, — відзначає не без шпильки керівник делегації. — Просто кунаки, нерозлийвода. Кажуть і в тутешнім

трактирі, чи то пак барі, вас бачать не окремо, а тільки вдвох. Чи, може, моя інформація не точна?

Ми з Петром переглядаємось: хто ж це встиг? Який Навуходносор?

— Зауваження слушне, — кажемо, — надалі й ноги нашої в барі не буде... Звичайно, якщо це так важливо для міжнародних зносин.

— У нас не сухий закон, — пояснює шеф, — але вашу заяву приємно чути.

Ділові інструктажі, ранкові летучки-наради в штабному люксі чи сидіння над паперами в чийсь-небудь каюті — все це поглинає чимало часу, однак і нам залишається дещо. Коли після трудів праведних вибираємося на волю й, повеселілі, йдемо із сьабром блукати по судну — для нас обох це просто години розкоші, години відкриттів. «Куїн Елізабет» справді одне з найдосконаліших сучасних суден, все тут не перестає дивувати нас своїми розмірами, лабіринтами переходів, ярусами палуб, загадковістю трюмів та капітанськими верхотурами — до кінця плавби ми навряд чи й вивчимо ці несходимі корабельні джунглі. Трансатлантичний гігант, він ніби для того й створений, щоб дивувати, вражати, захоплювати нас будівничою могутністю людини. День і ніч розтинаючи грудьми океан, судно рухається мовби само собою, про життя екіпажу, про тих, хто забезпечує хід цій надпотужній громадині, ми можемо тільки

здогадуватись. Десь чергують у рубках небагатослівні моряки, зосереджено стежачи за показаннями приладів, десь є впередзорці, штурвальні, радисти, електрики, десь глибоко й під нами, в машиннім відділенні, постійно несуть свої ваhti ті, кому ми довірилися і кого пасажири ніколи не бачать. Там ваhti і ваhti, праця і праця, а вам, пасажирам, залишено тільки світ сервісу, зручностей, гральних салонів, тенісних кортів, шумливих дансингів, світ вигадливих безнастанних розваг. Так що веселіться, жартуйте, забудьтесь у музиці, в танцях, викиньте з душі всі свої клопоти й прикросці, почувайтесь так, ніби не існує на планеті ніяких тривог та незлагод, нічого — крім радощів буття! Доля «Титаніка» чи інших потерпільців хай вас не тривожить, ваш суперлайнер оснащений електронікою, безліччю найсучасніших приладів, чия підвищена надійність поза всяким сумнівом. Ніякі шквали, шторми не страшні цьому переповненому різномовними веселощами Вавілоу, де навіть шум океану тоне в вигромах оркестру, що з вечора й до пізньої ночі шаленіє в дансингу, захлинаючись модерними ритмами.

А судно тим часом рухається й рухається, далеко видно його вогні серед темряви океанських вод. Надвечір на верхній палубі, як тільки вийдеш, тебе обвіє вільний вітер просторів. Він тут ніколи не стихає, лише змінює свою напругу, дошкульний,

солоний, вдень він аж очі сліпить, несучи нам назустріч зірвану з бурунів мигтючу водяну порошу.

В пообідішні години верхня палуба заповнюється публікою, статечно проходжуються дорослі, перегукується дітвора, що швидше своїх татусів і мам встановила між собою контакти. Обох нас, мене й мого друга, іноземна малеча, білі й чорні дітваки в коротких штанцях, при зустрічі розглядає з неприхованою, однак приязною цікавістю. Спершу було загадкою, чому наші персони викликають до себе підвищений інтерес, потім з'ясувалося, що увагу юних пасажирів привертає найперше наша екіпіровка, наші небачено широкі універмагівські штани. Ера широких холош на той час для тутешньої публіки уже давно відійшла, змінилась модою вузькоштанною, одначе наших кравців ці зміни ще не торкнулись, принаймні ми з Петром вирушили в дорогу в «широких, мов Чорне море», кльошах, аж керівник делегації пожартував: будете, мовляв, хоч цим споріднені з гоголівськими героями, з розмахом просторих запорозьких часів. Оточені палубною дітворою, ми даємо вільно себе розглядати. Бо, зрештою, чим ці щедрі кльоші гірші за всі інші одяги, в які вбрані пасажири «Куїн Елізабет»? Адже тут можна побачити на людях вбрання, які, мабуть, тільки існують на світі, одяги народів Сходу і

Заходу мовби змагаються між собою у вигадці й оригінальності, пасажири, зовсім по-різному одягнуті, здається, досить терпимо ставляться до зовнішнього вигляду одне одного. В чому тільки не зустрінеш учасників подорожі на цій спільній для всіх палубі: в шортах і джинсах, в східних хламидах і в арабських бурнусах, в міні і в максі, в чернечих сутанах і в чудернацьких спортивних кацавейках, розмальованих пальмами та іншою тропічною рослинністю. І ні про кого не скажеш, що він порушує етикет, кожному його вбрання якось пасує до статури... Надто ж під час палубних прогулянок вбирає очі жіноцтво, на смаглявих красунь в райдужних індійських сарі нам би тільки дивитись і дивитись, білорус вважає, що вони чимось схожі на яскравих повногрудих богинь із їхнього давнього епосу...

Крім Ліззі, й деякі інші пасажири з нами уже вітаються, скажімо, величавим приязним кивком голови удостоює нас кремезний дідуган із розкошляною бородою і сивими пасмами волосся, що спадають до пліч, літня дама в окулярах теж дарує нам свою стереотипну усмішку, впізнає нас і ще одна дама, жилава, енергійна, яка без кінця фотографує океан, хоча він і пустельний, ну і, звичайно ж, дівтора, чемна, охайна, при зустрічі дає нам дорогу й салютує в знак своєї дружелюбності.

Одначе серця наші ждуть зустрічі — ясно ж із

ким... Ждуть того моменту, коли з'явиться серед публіки ця розсяяна до всіх, чарівна в своїй безжурності Ліззі і ми почуємо її радісне:

— Хелло!

Тільки дівчина ступить на палубу, і всі одразу бачать, як це чудово бути юною, сімнадцятилітньою, з таким блискучим розпущеним золотавим волоссям і з такою природною, непідробною привітністю в очах, що для багатьох тут, не тільки для нас, важить безмірно більше, ніж те, що ти — мільйонерова донька. Літній слуга-африканець, здається, брат камердинера, услід Ліззі виносить на палубу велику клітку з пернатим красенем — вінценосним журавлем, що його ім'я тут уже багатьом відоме: Чарлі. Житло Чарлі майстерно зроблене із матової неіржавіючої сталі, прикрашено стеблами живого очерету, доглядач, гречно відсторонивши людей, ставить клітку в затишок, одначе орієнтуючи дверцятами до океану, щоб птах міг «дихнути простором». Кажуть, батечко цієї дівчини, ще працюючи в фізичних лабораторіях Заходу, мав улюблене хобі — захоплювався птахами, його колекція вже тоді була відома визначним орнітологам світу. Та коли хвороба звалила цього похмурого генія з ніг і довелось перейти йому на життя лежаче, змушений він був поступитись і своїм захопленням; з усієї пташиної колекції залишив біля себе тільки цього

ось вінценосного журавля, віддавши йому перевагу, можливо, ще й тому, що вид цей, як вважає господар, приречений на вимирання, отже, птах може виявитись одним із останніх на планеті. Своєю граціозністю й мальовничістю журавель привертає до себе загальну увагу. В кожному разі на нього куди приємніше дивитись, ніж на його розплилого, з бридливо відвислою губою власника, чий візок на гумовім ходу в один і той же час допроваджують на палубу, щоб жовчний цей стариган міг переконатися, що світ ще живий, не розпався, хмари пливуть, чайки кричать і з планетою нічого не сталось.

Юна господарка журавля незмінно ласкава з своїм улюбленцем, весь час він чує від неї якісь ніжні слова, аж білорус жартує:

— Почути б щось подібне на свою адресу, а тоді хоч і на вічну спокуту до білих ведмедів...

Загледівши білоруса й мене серед пасажирів, Ліззі легким помахом руки просить нас підійти, на знак люб'язності дозволяє наблизитись до птаха.

— Чарлі, будь чемним, поговори з ними, — велить вона своєму вінценосному красеневі.

Ніби зрозумівши її, птах висуне крізь пруття дзьоб і заклеоче грудьми глибоко, нутряно — як німа людина.

Ми з Петром невідривно дивимось на це ув'язнене в клітку диво природи. Зірке розумне око,

огруддя в сріблястому пір'ї, червона борідка й білі щічки, чорний випнутий лобик і цей чубчик-вінець, що сяє на голові пухнасто, розвихрено, мовби жмуток сонячного проміння. Що хотіла усім цим сказати природа? Для чого так вибагливо поєднала в цьому створінні красу кольорів, граціозність постави і цей справді ніби з самого проміння зітканий вінчик, що мовби таїть у собі гідність природи, її гордовиту загадку? Так, це образ досконалості, у вигляді птаха перед нами постав геній, створений самою природою, щоб дивувати й захоплювати людину. Геній із середовища птахів, він ніби для того й виник, вдосконалившись за мільйони літ, щоб життя могло показати свої дивовижні можливості, невичерпний творчий свій потенціал...

Для мене зустріч з птахом на цій океанській палубі особлива ще й тим, що на якийсь там змижок часу повертає в далекі літа дитинства, в ті наші плавні Великого Лугу з його озерами, баштанами, куреннями... Відчуваючи себе схвильованим, кажу до Петра:

— По-моєму, друг наш цибатий колись розгулював і біля степових українських озер... Як дивував він нас, дітлахів, своїм чубчиком на голові і тим, що зовсім не боявся людей. Ніби приручений, підпускав нас близько до себе і щось отак, як цей, дружельюбно клекотів...

— А я вінценосного бачу вперше, — каже Петро, — хоча наших сірих журавлів зустрічати доводилось часто. Пам'ятаю, як ми спостерігали танці журавлів. То було незабутнє видовище! Спершу вони кланяються один одному, тоді починають походжати, дедалі швидше й швидше, кружляють, підстрибуть, завмирають, піднявши, ніби в якомусь зачаруванні, дзьоби. І кожен їхній рух під час танцю виповнений непередаваної витонченості й грації. Таке враження, що птахи вміють веселитися, радіти життю, — інакше-бо чим пояснити їхні натхненні танці?

Ліззі хоч і не розуміє нашої мови, але вслухається і пильно-пильно дивиться на мого синьоокого сябра, видно відчуваючи його настрій.

— Ви поляки? — раптом запитує вона, ковзнувши поглядом по наших кльошах. Можливо, дівчина бачила такі кльоші десь у порту на польських матросах, то й нас долучає тепер до їхнього товариства.

Так чи інак, друг мій не став заперечувати, тільки зніяковіло промирив, що за місцем народження він доводиться земляком польському поету Міцкевичу. Дівчині його мимріння, видно, нічого не сказало, зате, коли ми — більше жестами — похвалили Чарлі, Ліззі одразу втямила й розцвіла в усмішці, щось стала скоромовкою пояснювати нам по-англійськи, потім, зрозумівши, що зусилля її

марні, засміялась і, щоб розвіяти нашу скутість та ніяковість, сміливо подала руку одному й другому, ще раз повторивши своє ім'я:

— Ай ем Ліззі. — Ви не забули, мовляв? І допитливо глянула на Петра, ждучи, щоб і він назвався.

— Петро, — видавив із себе мій друг і, розуміється, зашарівся до вух.

— Пітер, містер Пітер, — пояснив я, і ми засміялись усі троє.

Землячок-перекладач, зоддаля помітивши, що тут наклеюється контакт, вислизнув із натовпу і миттю з випнутою вперед щелепою підлетів до нас:

— Проблема мови? Радий буду допомогти.

Ліззі при його появі одразу насторожилась. По її матово-ніжному личику промайнула тінь: можливо, наш колега був їй чимось несимпатичний? Бо чим викликана зміна її настрою? Коли Вячеслав спробував підійти ближче до Чарлі, дівчина досить владно відсторонила його руку, птах, мовляв, дуже чутливий, навіть нервовий, його не слід перевтомлювати. Товмач наш, хоч і мав би, здається, відчути незручність свого становища, одначе ніскільки не знітився. Навпаки, з розв'язною легкістю сприйняв виказану йому холодність.

— Лялька, — сказав він про Ліззі, ніби вона й не стояла тут поруч. — А цей вінценосний для неї

жива реклама. Його призначення — привертати знатних женихів до цієї особи!

— Твої слова безтактні, — різко глянув на перекладача сябро. — А якщо дівчина просто любить свого журавля?

— Ха! Ви вважаєте, що доньки мільйонерів здатні любити?

— Любов доступна кожному.

— По обидва боки барикад?

— Любов не знає кордонів.

— Ну, брат... Однак не будемо розводити на цю тему дискусій, інакше далеко зайдемо.

Ліззі, здається, втратила до нас інтерес. Обережно взявши свого вінценосного під крило, вивела його з клітки на втіху публіці, неквапно рушила з ним, з пернатим своїм кавалером, уподовж палуби: дітвора вищала від захвату, повеселішали й дорослі, радіючи за Чарлі, якого за чемну поведінку винагороджено цією вільною прогулянкою під відкритим небом до корми і назад до клітки.

— Цей номер вона демонструє спеціально для вас, — ущипливо кидає їй услід Вячеслав. — Захоплюйтесь, бажаю успіху...

І за хвилину його вже нема, помчався «вивчати настрої мас» (так іноді він висловлюється). А ми стоїмо, не можемо надивитись на дівчину й птаха, які на ходу мовби

про щось злагідливо бесіднують між собою. Завершивши прогулянку, Ліззі, перш ніж залишити палубу, ще раз подарує нам, вірніше Петрові, свою привітну, сліпучу усмішку.

— Чао, — до зустрічі, мовляв.

Услід за Ліззі негр понесе клітку з вінценосим до люкса, після чого палуба для нас одразу спустіє, цікавість спаде, і нам із Петром нічого не залишиться, як піти знову блукати по судну. Це нам таки не набридає — мандрувати в його нетрях, щось відкривати нове й нове в нашій пливучій горі, де годинами можна снувати сюди й туди, то спускаючись трапами в розташування інших класів, то знову підіймаючись на корабельні верхогір'я, при цьому не минаючи нагоди зазирати до якихось рубок, бодай краєм ока торкаючись того, чим живуть чийсь і скромні каюти, й розкішні, червоним деревом оздоблені, люкси.

Увечері маємо змогу спостерігати іззовні, ніби крізь скло вітрини, як у величезному залі для танців вихряться в ошатних вбраннях різноплеменна публіка, як невтомно кружляють пари, можливо, ледь знайомих або й зовсім не знайомих між собою людей. Вираз втіхи й веселощів весь час не сходить з їхніх облич. Буде така мить, коли з натовпу пропливаючих у танці змахне над головами в наш бік пелюстка чийєсь руки з індійським браслетом на тоненькім зап'ясті, і, наближаючись, юне худеньке

плече на мить відкриється в плавному повороті, і навіть з відстані доблисне до нас усміх, такий відкритий, розбурхано щасливий, і ми, що прилипли до вікна, впізнаємо в тій юній, мовби чарами повитій красуні нашу знайому Ліззі. Ледь упізнаємо, бо так тут юну людину змінює щастя.

— Ах, яка ж чаровна сябровочка, — мимовіль зітхне Петро.

Не знаю, може, я помиляюсь, але мені здається, що до білоруса з боку Ліззі зародилась якась поглиблена цікавість, для нього в неї щоразу — якийсь аж надто прихильний, налитий потаємною ніжністю погляд... Невже це той випадок, коли між людьми отак може виникнути почуття взаємності, спалахнути щось схоже на... кохання? Але це було б рівнозначно коханням між інопланетянами! Бо ж — незримий бар'єр між ними, якого не переступити. Таке почуття, зародившись, було б уже приречене, нічого не змогло б їм дати, окрім страждань.

А тим часом уночі в нашій каюті раптом загоряється світло, і я бачу, як сусід мій, лежачи в постелі, щось шпарко пише в блокноті і написане тут же шматує — корзина вже повна паперового ошмаття... Ось він знов розірвав папір на дрібні шматочки і, помітивши, що я проснувся, звертається до мене:

— Смішно, так? Скажи, нащо мені, людині

цілком позитивній, оцей жорстокий жарт життя? Ми ж з Ліззі люди з різних галактик, хіба я не розумію... Порадь оцьому дивакові: як бути?

— Друже, в цьому тобі ніхто не порадник. А що й вона до тебе не байдужа — це стає помітніше з кожною зустріччю.

— Але для чого це і їй? І взагалі — що це? Кокетство, потяг до незвіданого, шукання гострих вражень?

— А коли тут щирий порух душі? Коли почуття чисте?

— До кого? До інопланетянина? Ніколи ж наші шляхи не зближаться, орбіти не перетнуться. Про якийсь розвиток того, що зазоріло в душі, нема чого й думати — це призвело б ще до однієї драми, яких до нас уже було безліч... А потім, уяви, як це витрактував би дехто з наших... — Він замислився: — І все-таки цей погляд її, чистий, небесний... Ні, я повинен будь-що її уникати... Кінець. Кінець, хоча й не було початку!.. Я тобі здаюся смішним?

— Справжні почуття не бувають смішними.

Ця наша розмова відбувається в каюті вночі, а тим часом над нами ще танці в розпалі, шаліють, вихряться в тому ж самому приміщенні, що зранку його буде переустатковано, опоряджено зовсім інакше, відповідно до нових потреб, буде змінено весь інтер'єр, бо, згідно розпорядку, цей зал, що напередодні кипів вальсами й рок-н-ролами, уже

стане молільнею для людей різних віросповідань — на судні й це передбачено. Якщо ви тут опинитесь вранці, розклад на табло сповістить вам, коли саме молитимуться тут католики, а коли православні, які години відведено буддистам, іудеям чи мусульманам, — будь-чії сповіді тут буде вислухано, всім у душі часу без зволікань буде відпущено гріхи.

У вранішні години ми будемо вкрай приголомшені, коли побачимо і нашу Ліззі тут, в приміщенні вчорашнього дансингу, де вона посеред напівпорожньої зали стоятиме на колінах поруч із візком свого знерухомленого батька і самозабутньо, з сльозами на очах молитиметься за свого, мабуть, дуже Великого Грішника.

Уникати спокус так уникати. Наступного вечора ми не підемо спостерігати танці, нестямну оту феєрію дансингу в шаленості недоступних нам нічних розваг. Прихопивши плащі, щоб не продимало вітром, подамося на горішню палубу, де о цій порі лиш подекуди маячітимуть поодинокі постаті, бо небагато знайдеться диваків, охочих забиратися на цей стугонливий од вітру корабельний белебень, щоб лиш побачити небо у хмарах та океан в бурунах.

Отже, ми тут, де вітряно, грізно й суворо, де ще з дня стоять у безладі неприбрані шезлонги, що їх у погожі години розставляли на палубі хлопці з

екіпажу, аби охочі з пасажирів могли повністю скористатись корабельним комфортом. Зараз шезлонги вільні, хочеш посидіти, усамітнившись, чи, скажімо, в парі з ким-небудь, — будь ласка, ніхто, крім вітру, секретів твоїх не почує. Та хоч гадалося, що в цей час ми будемо тут самі, що інші всі там, унизу, де музика, затишок і забуття, однак виявилось, що ні: уповдовж палуби у швидкому маршовому темпі крокує самотня людина — це свій променад перед сном звершує наш керівник делегації. Невисокого зросту кремезняк, щелепи міцно зімкнуті, голова лиса, мов глобус, вона й зараз нічим не прикрита, бо ні вітру, ні водяної пороші не боїться, адже такого складу людина, опинившись будь-де, має загартовувати себе — такий девіз нашого шефа, і хоч би й каміння з неба, він від нього не відступиться. З почуттям самоповаги один одинцем, без супровідців, щовечора міряє він цю океанську палубу ось таким рішучим сягнистим кроком. Ходитиме перед сном годину чи й більше, час від часу позираючи на свій затиснутий в долоні хронометр.

Минаючи нас, шеф кидає в наш бік схвальний погляд, він явно вдоволений, що ці двоє, замість того, щоб стирчати біля дансінгу чи байдикувати в салонах, піддають себе випробам ось тут, з піднятими капюшонами стирчать на верхній палубі, обравши собі в спільники вітер.

Просвіжити голови вийшли, поети?
Полюбуватися нічийними, нейтральними водами?
Вельми схвалюю... Тут яснішають думки, стихія
настроює на філософський лад. Тільки ж ходити,
ходити треба!

— Та ми вдень находилися...

— То зовсім інше. Ходіння в темпі перед сном
— нема нічого кориснішого. Я ось роблю вже
дев'ятий кілометр...

І, більше не затримуючись біля нас, він
продовжує свій моціон, а ми переглядаємось
весело: заслужили, мовляв, похвалу. Наші обличчя
мовби вже звикли до вітру, очі не втомлюються
дивитись навіть і на таку збурену забортну воду,
що, розорана судном, крутими рухливими
пагорбами здіймається далеко вниз. Простір,
безлюддя, а нам не тоскно, щось навіть
заспокійливе має в собі ця наша океанська вечірня
самота.

— Отак подружитися з журавлем, — чую
раптом довірливий голос Петра. Просто
зворушлива така ось прив'язаність людини до
птаха... Як гадаєш, чим це в неї викликано?

О, тут нам є поле для роздумів. Хіба ми не
відчуваємо дедалі гостріше ціну того, що
втрачаємо? Світ живої природи, красу птаха,
привабливість кожної травинки — хіба їх чимось
замінити? Розмірковуючи на цю тему з Петром,

сходимось на думці, що в спілкуванні з братами своїми меншими сучасна людина, мабуть, повніше осягатиме предковічну мудрість життя, ясніш усвідомлюючи й себе як його найістотнішу частку. Адже інтелект, надто ж коли він сухий, прагматичний, якщо він у своїй самовпевненості протиставив себе природі, більше того — відділив, відокремив себе від неї, а то й від власної душі, чи багато такий інтелект може дати людині і нашому пізнанню суті речей? Чи здатен буде такий ось прагматичний розум осягнути світ в його всеєдиній і такій вражаючій нас ідеальній доцільності? Взяти хоча б цього маститого фізика у візочку: кажуть, що він неабияк пишається тим, що розруйнував речовину, похитнув споконвічне... А спитати б: чи своїми успіхами ти хоч трохи наблизив людей до щастя?

Голос перший:

— Раніше наука несла людям здоров'я, рятувала народи від чуми та холери, а зараз? Чому цей вік ХХ виявляє такий нездоровий потяг до сфер навіки заборонних, до сил фантастично руйнівних?

Голос другий:

— Може, наука час від часу виплоджує своїх демонів? Може, їхнім зарозумілим честолюбствам імпонує оте античне: дай мені точку опори — і я переверну світ? Але ж, чоловіче, перевернути, може, й перевернеш, а ось чи на місце поставиш?

Десь там, глибоко внизу, двигтять, невтомно пульсує душа корабля. Ми майже не відчуваємо тих потужних двигунних зусиль, що дають хід судну, для нас на цій верховині відчутний лише рух стрічного, такого тут розгонистого вітру. Налітаючи десь із безмежжя, він пружко обдає нас і зі свистом далі кудись летить у простір.

Досі нам не трапилось жодного з безлічі курсуючих в океані суден, жодне зустрічне і зараз не виникло з темряви, щоб озватись вітанням до нашої «Куїн Елізабет», як це заведено у моряків. Ніби спустіла Атлантика. Назустріч лише вітер свище, та ще ця гостра водяна пороша, що, зірвана з бурунів, дедалі частіше дістає нас на цій горішній палубі. Одяг, насичений водяним пилом, уже геть зволожений, і обличчя в сябра, коли виходимо на світло, блищить ніби заплакане.

На палубі ковзко, ходити по ній доводиться обережно, тож, підтримуючи один одного, прямуємо з Петром до шезлонгів.

Він згадує жартливий народний вислів:

— Коли падатимеш, за землю хапайся.

— Земля глибоко. Якщо під нами десь там Атлантида, то до неї не допірнеш.

— За корабельним комфортом навіть забуваємо, що йдемо на глибинах. Що перебуваємо весь час між двома безоднями — між небом і океаном...

Дивне буває тут відчуття: коли океан схитує палубу, здається, хитається сама планета.

Перемовляючись на ходу, ми собі й гадки не мали, що наші репліки чує ще хтось у темряві. Тільки коли, опинившись серед шезлонгів, ми стали вибирати собі місце, до нас несподівано озвалася сутінь:

— Ось тут ви будете краще захищені од вітру...

Сказано досить чистою, хоча і з акцентом, мовою. Хто він, цей нежданий дорадник? У приємках важко й розгледіти, що неподалік напівлежить у шезлонзі, обкинувшись пледом, ще якась жива душа. Хтось зачаєний, сірий, як туман.

— Ви хто будете, калі ласка? — поцікавився Петро, і в голосі його прохопилася здивована сторожкість.

У відповідь — голос старечо-скрипучий:

— Не бійтесь мене. Вважайте за тінь.

Вдивляємось ближче. Здається, це той дідуган, котрого ми вдень бачили біля радіорубки. З кимось він там сперечався, тряс бородою.

— А все ж таки хто ви? Навіть мову знаєте...

— Не тривожтесь, — відповів незнайомиць, — я не збираюсь вивідувати ваші секрети... Розташовуйтеся, зараз ці шезлонги нічий, то вдень їх фрахтують, навіть таблички вивішують, щоб ніхто випадковий, боронь боже, не сів...

Тут справді затишно, — кажу до Петра, коли ми вгніздилися у шезлонгах поруч із цим загадковим бороданем.

— Прошу пробачення, що став мимовільним свідком вашого, так би мовити, філософського єднання з океаном. Я теж не байдужий до цієї вільної стихії... А щодо Атлантиди, то вона, вибачте, не в цих широтах, та й чи була вона взагалі?

Шкіперські бакенбарди старого дають мені привід запитати:

— Ви часом не моряк?

— Ні, тут я лише пасажир. Мандрівна істота, яка подеколи прагне спілкування з іншими. Не ставтесь до мене з підозрою. За вашими таємницями я не полюю, вони мене не цікавлять, так само, я певен, як і мої вас. А ось ваші міркування щодо океану — вони резонні... Досить влучно ви помітили, що у відкритім океані люди відчують між собою родову спільність гостріше, ніж будь-де.

— Здається, про це не йшлося? — непорозуміло перегледаємося з Петром.

— В такому випадку вважайте це моїм припущенням, — мовив незнайомець тоном дещо покривдженим. — Хай у чомусь ми антиподи. Але не можна вічно третирувати людину, якщо вона думає не зовсім так, як інші, якщо їй здається,

скажімо, що рід людський походить від Адама, а не від мавпи...

Схоже на те, — кажу до старого, — що ви полемізуєте зі своїми власними думками, самі себе хочете в чомусь переконати.

— Можливо, — згоджується старий і витягує голову в бік океану. — Чи не здається вам, що стихія, надто ж отака збурена, нічна, має в собі щось магічне, притягальне? Віч-на-віч із океаном людина відчуває потребу глибше розібратись у власному житті, хіба не так? — Нашу мовчанку старий, видно, сприймає по-своєму. — Мої слова для вас обтяжливі? Не витлумачте їх хибно. Може, до вас на цій палубі волає чиясь гірка, чиясь полинева, як скіфська баба, самотність?

Щось безмежно сумне бринить в самій інтонації його мови, відчувається, що перед нами людина нелегкої долі. Ці руки зісохлі, цей туман бороди...

— Вчора я стежив за вами, коли ви знайомилися з журавлем, — після паузи знову чуємо від нього. — Я теж небайдужий до цього птаха. Зникаючий вид. І така ось йому випала роль: бути розвагою для містера Ізотопа, це не я, це той мільйонер сам себе так називає.

— Містер Ізотоп — це, здається, дотепно, — визнає сябро. — Ви з ним знайомі?

— Авжеж, на підробітках був у нього. В

лабораторії він справді сила, але ж йому багнеться мати ще й славу орнітолога... Хоча який з нього орнітолог? Птах для цього самодура — таке собі хобі, забаганка, не більше. Тримати такого красеня в клітці... Не розуміти того, що справжню красу птах набуває тільки в польоті...

— Кажуть, вид цих журавлів чи не останній на землі? — запитливо звертається до старого Петро.

— Зникають, а винен хто в їхнім зниканні? — чуємо гнівне у відповідь. — Такі ж, як і цей ось, міжнародні тузи, багачі, котрі за впійманих рідкісних птахів відвалюють бракон'єрам скажені суми! А тоді ще зображують із себе пташиних меценатів. Генії! Керманичі науки! Хіба ж не їхніми зусиллями рік за роком створюються на планеті нестерпні умови для всього живого, починаючи з людини? Отруюють найчистіші ріки, цілі континенти для них — мисливські угіддя, аякже! Хай там що, а нам потрібні слонові бивні, крихітні колібрі, шкури білих барсів, будь-яку ціну платимо за унікальну квітку і за ось такого беззахисного, може, останнього журавля...

Певне, старий неборака багато в житті натерпівся, довго носив у собі якісь затаєні кривди, перш ніж вибухнути їх із таким гнівом на цій нічній палубі.

— Аякже, генії! Супермени! — розпалювався

він. — Все їм піддатне! Натиском кнопки здатні викликати вселенський смерч, явити людству рукотворний апокаліпсис... Знаю їх: відкривають силу, надсилу, а душею темніші за орангутанга!

— Декотрі з них від побаченого на полігонах згодом нібито впадають у містику, — зауважує білорус.

— Впадають тонкі натури, а цей Ізотоп навряд чи впаде, сердито відповідає старий. — Тут пиха, твердолобість, йому важливо було викликати оті надсили, з якими він тепер і сам не в спроможі впоратись, — сердито гомонить старий. — По-моєму, в житті є генії і «генії». Справжній геній той, хто здатен відвернути апокаліпсис, а не той, хто його наближає. Не повернеться в мене язик назвати генієм того, хто експериментує зі злом! Кому й вічні води цього океану уявляються, я певен, лише як можливе джерело добування дейтерію! Хто робить свої винаходи для посилення зла — той зрадник людства, так це має трактувати сучасна правова наука. І цей Ізотоп... Генерали його величають генієм, а для мене він монстр з потворно скомбінованих генів... Перед нами він і не приховував, що його мета — з допомогою науки маніпулювати планетою! Кому-кому, а мені його апетити відомі. Свого часу я сам був одним із тих підлеглих йому чорноробів науки, з яких цей спрут вичавлював усе, що міг. Таких, як ми, молодих

інженерів він розглядав як своїх інтелектуальних рабів, не більше. По плечу міг поплескати, але для пікніків, для прогулянок на яхтах у нього було інше товариство — директори концернів, власники уранових копалень... Навіть рідну дочку, оцю славну Ліззі, хіба він, по суті, не зневажив її?

— Нам здається, — кажу до старого, — що Ліззі натура досить незалежна, такі вміють постояти за себе.

— Оманливе враження. Знали б ви, як тиранить її цей варивода, скільки доводиться, бідолашній, терпіти від його забаганок. Без згоди батька дівчині не вільно обирати собі навіть партнера для гри в теніс чи кавалера до танцю... І дивно: що більше він завдає своїй Ліззі моральних тортур, то більше вона йому відповідає — чим би ви гадали? Відданістю, турботою, безмежним милосердям!

— Іншою вона й не уявляється, — мовив Петро з теплотою в голосі. — Хоча це, здається, й не характерно для сучасної молоді.

— Серед сучасної молоді багато цинічних, — твердо відповідає старий. — В меркантильній гонитві за неістотним, за спокусами технічної цивілізації навіть суб'єктивно порядні й навіть симпатичні молоді люди часом жертвують глибшим, духовним, тим найціннішим, що тільки й здатне піднести людину над споживацьким,

тваринним. Не знаю, як у вас, а скільки тут мені доводилось бачити їх, молодих, прекрасних у своїй юності, а, по суті, бездушних, морально скалічених, для кого совість перетворилась уже в поняття нічого не варте... абстрактне... Старших не шанують, естетику й доцільність народного звичаю не здатні оцінити, батьківське слово — як моральний чинник — для них, на жаль, уже фактично перестає існувати...

Гіркі його визнання, почувалось, на чомусь ґрунтуються, можливо, він має на увазі якісь особисті свої незлагоди.

— Оце розгомонівся старий, — раптом покартав він сам себе. — Вам ці мої балачки, мабуть, ні до чого, але повірте, молоді люди: є речі, що їх важко забирати з собою в могилу...

І він замовк надовго.

Мовчимо й ми, обоє заінтриговані. Ким може виявитись цей наш нічний співрозмовник? Що саме він не хотів би забирати в могилу? Який тягар лежить йому на душі? Чи родина зруйнувалась, діти, може, зреклися? Чи збанкрутував у житті, не здійснивши якісь ще з юності леліяні наміри? Ось так несподівано постає перед тобою людина з своїм нерозгаданим світом, на перший погляд, сіра й малопомітна, а насправді — що ми знаєм про цього старого? Інколи душа людська переповнена такими загадками, що значнішні, ніж якась невідкрита

планета...

— Хто ми? — знову заговорив до нас сусід по шезлонгу. — Лише пасажери, тимчасові мандрівці, що волею випадку опинились на цій спільній палубі серед нічних, усім вітрам відкритих, вод... — Кістлявою рукою старий підтягує плед до самого підборіддя. — Є рух, є океан, є це його невщухаюче пульсування...

— Є ми, калі ласка, — веселіючи, додає мій друг, — ми, котрим таки хотілось би знати, з ким ведемо розмову.

— Хіба це так важливо? — чуємо у відповідь. — Вважайте, що зустрівся вам в океані ще один... безіменний уламок людства.

— У ваших словах багато гіркоти.

— А я, признатись, і є людина гіркою життя. Самітник, буркотун. Такі, як правило, для інших малоцікаві. А ви ось мене слухаєте. Недарма привернули ви мою увагу з першого дня.

— Невже знову штани? — насмішкувато кидає Петро в мій бік.

— Одіж ваша мене не обходить, — спокійно заперечує старий. — Амуніція — справа смаку, і тільки. А от ви самі... Стіл, за яким обідає ваша делегація, якраз у полі мого зору, тож маю змогу спостерігати за вами зі свого кутка... Хоча знову прошу не подумати, що перед вами найнятий детектив.

— Ну і які ж ми збоку, зі сторони?

— У вас там весело, атмосфера згуртованості, товариськості, а це неабияк в наш перенаснажений ворожнечею вік. Певне, ви обмінюєтесь дотепами, раз у раз у вашому товаристві зринає сміх, надто ж коли ви беретесь вивчати розкішні ресторанный меню... Подобається мені, як ви невимушено жартуєте з кельнером, коли він ставить на стіл вазу з екзотичними фруктами, що ви їх, можливо, бачите вперше в житті. Певне, ви помітили, на цьому судні переважає публіка досить манірна, тут кожен вияв природних емоцій, нахил до поводження безетикетного далеко не завжди викликає схвалення. А щодо мене, то ваш який-небудь відступ супроти ресторанных умовностей, промах щодо етикету я сприймаю, повірте, навіть з почуттям симпатії.

— Чи не хочете ви сказати, що ми такі вже незграби? — примружує око білорус.

— Ні, навпаки, я відзначаю природність, відсутність фальші у вашому поводженні. Ніякої манірності, вихованість, але не криклива. Декотрим із вас притаманне, здається, вроджене почуття гумору. А гумор — це завжди здоров'я і розум. От мені, скажімо, останнім часом це почуття дедалі частіше зраджує.

— Менше смішного стає на світі?

— Можливо, й так. З віком виразніше бачиш,

що могло б стати реальністю, але не стало. Відчути марноту життя — вам, гадаю, зазнати цього ще не доводилось? Почуття марноти і зруйнованих надій — хай ніколи вам не випаде цього звідати. Ви в тих літах, коли кожен божий день вас має радувати, коли людині тільки черпати й черпати від щедрот цього ще не зовсім знівеченого світу. Ось ви опинились на одному з найкомфортабельніших суден, все вам тут вдивовижу, перед вами океан, який схиляє вас до роздумів чи навіть до якихось поетичних візій. Якщо не помиляюсь, ви, здається, маєте стосовність до муз?

— Звідки ви взяли? — здивований його поінформованістю, питаю старого. — Наші творіння тутешньому світові поки що невідомі...

— Перепрошую, але вчорашнього вечора я став мимовільним свідком вашого творчого змагання. Он там в кінці палуби ви, як двоє мінезингерів, читали свої поезії... океанові! Було ж таке?

— Ми читали здебільшого інших поетів, — пояснює сябро, — а потім, правда, й самі змагалися в імпровізаціях. А ось підслуховувати недобре.

— Чому ні? — старий сприйняв це, видно, як жарт. — Поезія — вона ж для всіх... Мені, одверто кажучи, імponує ваш оптимізм, життєлюбство, відчуття доцільності буття. А як це важливо — існувати доцільно! Десь там он вахтенний матрос

чатує у темряві, оберігає спокій цього корабельного людства. Життя того вахтенного цілком виправдане, воно має сенс, і, певне, змінившись, він спатиме в кубрику як убитий. До речі, молоді люди, — звертається він до нас, — в океані міцно спите?

— А чому б і ні? — відповідаю ухильно, згадавши Петрове нічне віршування.

— Ну а мене замучили нічниці, чи то пак безсоння, — скаржиться старий. — Без снодійного вже не можу...

— Совість мучить, чи що? — дозволяє собі зіронізувати Петро.

— Коли, може, й совість, — не хоче помічати іронії співрозмовець. — Хоча гріхами цей пасажир не обтяжений, принаймні не такі вони, щоб не знайти кожному з них пояснення, а то й виправдання... Загалом, здається, належу до легіонів тих, кому сьогодні на планеті не спиться. Відколи вийшли в океан, мене, скажімо, все непокоять ночами картини загибелі «Титаніка». Ніякого відношення до нього не мав, а от верзеться... Досі ж у його трагедії ще не все ясно. Подумати лише: найдосконаліше для тих часів судно, з досвідченою командою, з подвійним днищем, з шістнадцятьма відсіками, судно, яке вважалося непотопленим, яке могло встановити рекорд трансатлантичної плавби, раптом гине в пер

ш ому ж рейсі, іде на дно не серед шторму, а серед зовсім спокійних вод...

— Здається, воно зіткнулося в темряві з айсбергом? — питаю, згадавши щось давно читане.

— Про можливість такої зустрічі капітан був попереджений, то чому ж він не остерігся? Чому йшов уночі на максимальній швидкості — невже ради рекорду? І навіть після того, як о двадцять третій сорок пасажири першого класу, граючи в карти, почули підозрілий поштовх і скрегіт внизу, то й тоді ніхто не зчинив тривоги. Судно рухалося впевнено, при рясних вогнях, під зоряним небом, ніхто й гадки не мав, що в нуль сорок п'ять, тобто через шістдесят п'ять хвилин, за борт уже буде спущено першу рятувальну шлюпку. Загибель серед спокою, без урагану, — оце незбагненне... Невже якесь втручання ззовні? Бо, як розповідають моряки, трапляються з їхнім братом історії, що їх взагалі важко пояснити. Відомі випадки, коли на досвідчених капітанів зненацька ніби находила мить затьмарення, і тоді в просторій бухті, при цілковитій видимості раптом відбувається зіткнення суден... Або з бездоганим лоцманом у місцях, де він безліч разів проходив без пригод, зненацька станеться таке, що ні з сього ні з того сам, буває, спрямує судно на скелі і потім навіть собі не спроможний буде пояснити: чому так зробив? Чи не втрутились якісь тут позаземні сили?

— Хочете сказати, лоцман з інших цивілізацій? — іронізує Петро.

— Ви жартуєте, а я на такі речі дивлюся інакше. Не берусь, звичайно, пояснити, чому трапляються з людьми загадкові затьмарення, чому нормальній людині зраджує іноді навіть інтуїція, але якщо дивні ці явища в природі зафіксовано, то мушили б вони всіх лоцманів насторожити — і не тільки морських...

Помовчавши, старий знов повернувся до своєї ідеї-фікс.

— Долею «Титаніка» я цікавлюся давно. Образ його, уявіть, для мене чимось перегукується з днем нинішнім, з нашою теперішньою, дивовижно короткозорою глобальною безтурботністю... Між іншим, досі точно невідомо, скільки людей пішло під воду разом з «Титаніком». Тим, кого шлюпки встигли підібрати, судилося бачити останні хвилини гинучого гіганта, на їхніх очах він тонув, з піднятою над водами кормою, в оздобі зелених і червоних бортових вогнів, під крики й моління людей на палубі до неймовірності швидко занурювався в безодню... Хіба ж не кошмар? Іноді мені мовби вчуваються з темряви нестямні крики тих численних нещасних, що лишались на палубах, що в розпачі звертали до неба свої останні молитви... Дослідити б, чому серед цілковитого благополуччя, там, де все, здається, було

передбачено, продумано, безпомилково враховано, раптом стається така грандіозних масштабів катастрофа?

Чимось гнітючим віє від його розповіді. Гуркіт хвиль стає ще ніби грізнішим. Співрозмовець, вловивши наш настрій, невдовзі каже вибачливо:

— Маєте ж ви рахубу з цим старим буркотуном, де він взявся на вашу голову... Ні, я не хотів би, щоб доля «Титаніка» позбавила спокою і вас. Зрештою, на нашій «Куїн...» електроніка, радари, до того ж айсбергів у цій зоні ще ні разу не зареєстровано... Просто ось така ніч серед океану сама пробуджує в душі неспокій, принаймні для мене щось тривожне несе в собі цей гуркіт хвиль, висвистування вітру в безмірах темряви... Океанський вітер, згодьтеся, він має свій тон. Вслухайтесь, своїм тембром він особливий, і все ж таки є в цьому вітрі щось сильне, розгонисте, як десь отам в українських степах...

Мене стрепенуло з несподіванки:

— Ви знаєте наші вітри?

— І ваші бурі знаю.

Буркнувши це, старий підвівся, міцніш натягнув зіжмаканий свій берет і повагом рушив у темряву.

— Ну-с, що кому снилось? — без усмішки запитує керівник делегації, коли ми вранці,

зібравшись до сніданку, вже сидимо цілим товариством за своїм розлогим столом. А що ніхто не поспішає відповідати, то керівник наш вважає за потрібне пояснити суть свого запитання: — Сні та сновидіння — це, товариші, робота підсвідомості, отже, за характером побаченого уві сні можна з чималою імовірністю визначити, хто схильний сьогодні працювати, а хто байдикувати, сновидіння підкаже, чи не піддаємось ми тутешнім спокусам, чи достатньо здоровий моральний дух панує в нашому океанському дружному колективі.

Такий зачин свідчить, що шеф наш перебуває в доброму гуморі.

— Для мене ця ніч минула без снів, бо не спалося до четвертої, — каже Ангеліна Микитівна, колега по делегації, дама величавої постави й незалежних суджень. — Такий комфорт у каюті, а от не спиться, і край...

— Либонь, розмовник штудіювали? Долали мовний бар'єр? — з відтінком зверхності запитує Вячеслав-перекладач, котрий завдяки своєму знанню кількох мов почуває постійну перевагу над нами всіма.

— Уявіть собі, шановний поліглоте: хоч і з словничком, а таки подолала серйозну наукову статтю.

— І що ж ви, Ангеліно Микитівно, там важливе почерпнули? — цікавиться Ігор, молоденький